

Розділ II · Гуманізація кримінально-правового впливу:
проблеми оптимізації законодавства і практики застосування

Необхідно зазначити, що мінімальний розмір санкції за недостовірне подання інформації становить або штраф у розмірі ста неоподатковуваних мінімумів громадян, або обмеження волі на строк до трьох років або позбавленням волі на строк від двох до п'яти років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років. Максимальний розмір покарання становить 10 років (за умови, що дії вчинені повторно) [1].

На нашу думку, інститут покарання є недосконалим тому, що значний рівень корупції дає можливість злочинцям уникнути правосуддя. Я вважаю, що по-перше потрібно вдосконалити судову систему, збільшити розмір штрафу від ста неоподатковуваних мінімумів до двохсот, подруге збільшити максимальний строк позбавлення волі до 20 років з позбавленням права займатися чиновницькою діяльністю.

Література

1. Кримінальний кодекс України: Науково-практичний коментар / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, С. Б. Гавриш та ін.; за заг. ред. В. Т. Маляренка, В. В. Сташиса, В. Я. Тація. Видання друге, перероблене та доповнене. – Х.: ТОВ «Одісей», 2010. – 1152 с.
2. Діордіца І. В. Кримінальне право України / І. В. Діордіца. – К.: Вид. О. С. Ліпкан, 2010. – 288 с.
3. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник / П. Л. Фріс. – [2-ге вид., доп. і перероб.] – К.: Атіка, 2009. – 512 с.

*КОЗАЧЕНКО Олександр Васильович
ЗІНЕВИЧ Андрій Ігорович*

ВИДИ КОНФІСКАЦІЙ ЗА КРИМІНАЛЬНИМ ЗАКОНОМ УКРАЇНИ

За результатом проведеного дослідження різноманітних видів конфіскацій, передбачених кримінальним законом в якості особливих видів здійснення кримінально-правового впливу, можна зробити декілька висновків.

По-перше, на сьогодні кримінальний закон України регламентує такі види кримінально-правової конфіскації: 1) конфіскацій майна як додаткове покарання (статті 52, 59 КК); 2) конфіскація, що безпосередньо визначена у санкціях статей Особливої частини майна (зокрема, про таку конфіскацію йдеться у статтях 176, 177, 201, 203-1, 204, 209, 216, 229, 240, 244, 246, 248, 249, 300, 301, 305, 306, 332, 334, 361–362, 363-1 КК) – спеціальна конфіскація, передбачена в Особливій частині КК України; 3) спеціальна конфіскація, визначена Загальною частиною КК України (статті 96-1, 96-2 КК); 4) конфіскація майна як захід кримінально-

правового характеру щодо юридичних осіб (примусове безоплатне вилучення у власність держави майна юридичної особи, яке застосовуватиметься судом у разі ліквідації юридичної особи згідно КК) (ст. 96-6, 96-8 КК).

По-друге, зважаючи на систему кримінально-правових заходів, що склалася в кримінальному праві України, конфіскацію майна як вид покарання відносимо до примусових каральних кримінально-правових заходів; спеціальну конфіскацію, передбачену як Загальною, так і Особливою частиною Кримінального кодексу України, – до примусових некаральних інших кримінально-правових заходів; конфіскацію майна юридичної особи – до окремого виду примусових кримінально-правових заходів, що застосовуються до юридичної особи.

Кримінальний кодекс 2001 року спочатку містив лише два види конфіскації: конфіскацію майна як вид покарання та спеціальну конфіскацію як інший, відмінний від покарання, кримінально-правовий захід, що передбачений в санкціях окремих статей Особливої частини КК України. Із прийняттям Закону України від 18 квітня 2013 року № 222-VII у законодавстві в Загальній частині КК на нормативному рівні закріплена спеціальна конфіскація, яка передбачається також у санкціях статей Особливої частини у вигляді терміну «спеціальна конфіскація». І нарешті, Законом України від 23.05.2013 № 314-VII до КК України введено низку кримінально-правових заходів до юридичних осіб, серед яких визначено конфіскацію майна юридичної особи, яка застосовується як додатковий кримінально-правовий захід до ліквідації юридичної особи.

По-третє, аналіз законодавства зарубіжних держав показав, що держави по-різному підходять щодо визначення видів конфіскації. Одні в якості покарання визнають загальну конфіскацію, тобто примусове безоплатне повернення у користь держави належного засудженому на праві власності майна, яке жодним чином не пов'язане зі вчиненням злочином (Республіка Білорусь, Республіка Болгарія, Республіка Вірменія, Республіка Казахстан, Киргизька Республіка, Латвійська Республіка, КНР, Туркменістан). Ці держави відносять конфіскацію майна до покарань, що застосовуються лише як додаткові, до неповнолітніх вона не застосовується. У санкціях статей встановлюється або як обов'язкове, або як факультативне додаткове покарання. Кримінальне законодавство деяких з розглянутих держав цієї групи поряд з конфіскацією майна як видом покарання передбачає і спеціальну конфіскацію, котра покаранням не вважається.

Законодавство другої групи держав допускає в якості покарання тільки спеціальну конфіскацію – примусове безоплатне вилучення в дохід держави визначених законом конкретних видів майна, котрі так чи інакше (прямо чи опосередковано) зв'язані з вчиненням винним злочином (предметів злочину, знарядь і засобів вчинення злочину, майна, здобутого злочинним шляхом, небезпечних та шкідливих предметів тощо). Це Бельгія, Республіка Корея, Нідерланди, Японія.

Два види конфіскації майна як види покарання – загальну і спеціальну передбачає Кримінальний кодекс Франції, причому покарання у виді загальної конфіскації чи спеціальної конфіскації застосовується як до фізичних, так і до юридичних осіб.

Ще інший підхід до визначення видів конфіскації у кримінальному законодавстві зарубіжних держав – це виключення конфіскації майна із системи покарань, надання їй особливого правового статусу з обмеженням її застосування лише майном і предметами, пов'язаними зі злочином, тобто визнання лише спеціальної конфіскації, але не як виду покарання, а як іншого кримінально-правового заходу (Азербайджанська республіка, Російська Федерація (хоча тут вона має назву конфіскація майна)).

І нарешті, радикальний підхід – це відмова від такого інституту кримінального права як конфіскація. Так, законодавець Республіки Грузії визнав конфіскацію майна антиконституційною нормою і виключив її з положень кримінального кодексу.

По-четверте, конфіскація майна – примусовий каральний кримінально-правовий захід, який є різновидом додаткового покарання і полягає в примусовому безоплатному вилученні у власність держави всього або частини майна, яке є власністю засудженого. Підстави та порядок застосування конфіскації майна встановлені у ч. 2 ст. 59 КК, відповідно до якої (в новій редакції від 7 жовтня 2014 № 1689-VII) це додаткове покарання може призначатися лише за умов, якщо: вчинений особою злочин є тяжким або особливо тяжким; цей злочин є корисливим, тобто таким, який вчиняється з бажання винного одержати внаслідок вчинення злочину матеріальні блага для себе чи інших осіб, одержати або зберегти певні майнові права, уникнути матеріальних витрат, досягти іншої матеріальної вигоди; або ж вчинений злочин є злочином проти основ національної безпеки чи громадської безпеки незалежно від ступеня тяжкості; конфіскація майна безпосередньо передбачена в санкції статті (частини статті) Особливої частини КК. Вважаємо, що зміни до кримінального закону від 7 жовтня 2014 є передчасними, оскільки застосування конфіскації майна як виду кримінального покарання може вважатись виправданим лише тоді, коли винна особа в результаті вчинення нею злочинів одержує значне незаконне збагачення за рахунок чужого майна. В таких випадках конфіскація стає майновою санкцією, призначення якої полягає у тому, щоб зробити можливі майнові наслідки вчинення відповідних злочинів невинітними для винної особи. Тому конфіскація майна як вид кримінального покарання може бути правомірно застосована лише за вчинення певних корисливих злочинів. Злочини ж, передбачені статтями 109–114, 258–258-4, 260 та 261 КК, не належать до корисливих. Отже, застосування конфіскації за вчинення цих злочинів порушує мету цього виду майнового карального кримінально-правового заходу.

Слід зазначити, що в науковій літературі намітилися два погляди стосовно конфіскації майна як виду покарання: одні вчені вважають, що конфіскація майна є ефективним засобом протидії злочинності, інші підтримують скасування цього виду покарання. Ми приєднуємося до першої групи, оскільки вважаємо, що правова обумовленість конфіскації майна в системі покарань України визначена значною кількістю позитивних рис, притаманних досліджуваному виду покарання. Це й індивідуалізація покарання, і ефективний засіб протидії злочинності, і високий рівень застосування конфіскації майна іншими країнами світу, і зниження рівня корисливої злочинності, і простий процес призначення та виконання досліджуваного покарання тощо.

По-п'яте, з огляду на останні зміни кримінального законодавства, спеціальну конфіскацію як кримінально-правовий захід умовно можна поділити на спеціальну конфіскацію, визначену Загальною частиною КК України, спеціальну конфіскацію, яка передбачена в Особливій частині КК України.

Спеціальна конфіскація, передбачена в Загальній частині КК України, полягає у примусовому безоплатному вилученні за рішенням суду у власність держави грошей, цінностей та іншого майна у випадках, визначених Кодексом, за умови вчинення злочину, передбаченого статтею 354 та статтями 364, 364-1, 365-2, 368–369-2 розділу XVII Особливої частини КК, або суспільно небезпечного діяння, що підпадає під ознаки діяння, передбаченого зазначеними статтями.

Ознаками цього виду спеціальної конфіскації є: обов'язковість (за наявності передбачених законом підстав); примусовий характер; предмет конфіскації вилучається у власність держави; безоплатність; її предметом можуть бути гроші, цінності або інше майно; вилученню підлягає в тому числі перетворене майно або грошова сума, що відповідає вартості майна (еквівалентна конфіскація); застосування виключно за рішенням суду; застосування при ухваленні обвинувального вироку щодо фізичної особи або при винесенні рішення, яким констатується факт учинення суспільно небезпечного діяння за відсутності ознак складу злочину (недосягнення віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність, неосудність тощо); застосування при звільненні особи від кримінальної відповідальності (окрім звільнення у зв'язку із закінченням строків давності); може мати місце при засудженні особи за вчинення злочину у співучасті та/або незакінченого злочину (крім готування до злочину невеликої тяжкості); може бути призначена судом у випадку застосування ст. 69 КК; очевидно, у випадку застосування ст. 80 КК рішенням суду про застосування спеціальної конфіскації виконанню не підлягає; при призначенні покарання за сукупністю злочинів або за сукупністю вироків спеціальна конфіскація за кожен злочин застосовується

окремо; не підлягає подальшому виконанню у разі усунення караності діяння, за яке особа засуджена; застосовується при звільненні особи від покарання (частини 3-4 ст. 74, ст. 97 КК); не враховується при вирішенні питань щодо судимості; обсяг спеціальної конфіскації не може бути предметом угоди у кримінальному провадженні; застосовується за умови вчинення злочинів, передбачених статтями 354, 364, 364-1, 365-2, 368–369-2 КК.

Спеціальна конфіскація, передбачена в Особливій частині КК України – сукупність прийомів і способів здійснення кримінально-правового впливу, яка застосовується судом одночасно з призначенням покарання, до особи, що вчинила злочин (кримінальний проступок), з метою попередження можливості вчинення діяння у майбутньому.

Цей вид відрізняється від попереднього виду спеціальної конфіскації наступним: 1) цей захід застосовується виключно за умови вчинення злочину (кримінального проступку), інший – і при вчиненні об'єктивно протиправного діяння; 2) суб'єкт застосування – виключно засуджена особа, на відміну від спеціальної конфіскації, визначеної в Загальній частині КК де суб'єкти – також і підозрюваний, обвинувачений та інші особи, які виконують різні процесуальні ролі; 3) предметом спеціальної конфіскації, передбаченої Особливою частиною КК України, можуть бути не тільки гроші, цінності або інше майно, але й предмети, які не мають деяких ознак майна; 4) зазначена конфіскація застосовується виключно вироком суду, що виключає можливість оформлення іншими процесуальними рішеннями, зокрема ухвалою; 5) на відміну від аналогічного кримінально-правового заходу, передбаченого в Загальній частині, зазначений захід може застосовуватися як на диспозитивних, так і імперативних засадах у залежності від того, чи визнає законодавець спеціальну конфіскацію обов'язковою, чи надає суду право, з урахуванням обставин злочину та специфіки предмета спеціальної конфіскації, вирішувати питання про застосування спеціальної конфіскації на власний розсуд.

По-шосте, конфіскація майна юридичної особи – окремий вид конфіскації майна, яка не є покаранням, а є одним з видів кримінально-правових заходів щодо юридичних осіб, визначених у розділі XII «Заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб», який набув законної сили з 1 вересня 2014 року. Цей вид конфіскації полягає у примусовому безоплатному вилученні у власність держави майна юридичної особи і застосовується судом у разі ліквідації юридичної особи згідно з Кримінальним законом України.

Таким чином, діючий кримінальний закон достатньо чітко ілюструє сучасні вимоги до визначальної цілі застосування кримінально-правових заходів – необхідність забезпечення «багатоколіїності» здійснення кримінально-правового впливу.